

מכון חיים הרצוג
לתקשורת, חברה ופוליטיקה

מדד אמון הציבור בתקשורת
דו"ח מס' 7 - יוני 2007

האם התקשורת משפיעה לרעה על המורל הלאומי?

פרופ' יורם פרי, ד"ר יריב צפתי, ריבה טוקצ'ינסקי

מדד אמון הציבור בתקשורת

מדד אמון הציבור בתקשורת הוא אינדקס המבוסס על מחקרים שנערכו במספר מדינות, ובעיקר בארה"ב, הבוחן את יחס הציבור לתקשורת – העיתונות, הרדיו והטלוויזיה. המדד בוחן את השתנות ההערכות, התפישות והציפיות של הציבור מן התקשורת באופן שוטף, מספר פעמים בשנה, במיוחד בהקשר לאירועים דרמטיים. המחקר הראשון, שבנה את המדד, נערך בראשית 2003 והממצאים פורסמו בדו"ח הראשון שיצא מטעם מכון חיים הרצוג במרץ 2003. את הדוחות הקודמים ניתן לראות באתר המכון באינטרנט www.tau.ac.il/institutes/herzog/

מכון חיים הרצוג לתקשורת חברה ופוליטיקה, הנושא את שמו של הנשיא השישי של מדינת ישראל, הוקם בשנת 2002 כדי לעסוק במחקר אקדמי בזיקה, בקשר ובהשפעות ההדדיות שבין התקשורת, החברה והפוליטיקה. הוא נועד לשמש מקום מפגש של אקדמאים, חוקרים, עיתונאים, יוצרים, מבקרים חברתיים וקובעי מדיניות, השותפים להכרה בדבר המשמעות החברתית העמוקה שיש לתקשורת בימינו על החברה, הפוליטיקה והתרבות ומבקשים ללמוד אותה, להבינה ולטייב אותה.

המכון יוזם ועורך מחקרים בתחום הזיקה שבין התקשורת לבין החברה והפוליטיקה, מקיים כנסים מדעיים בנושאים אלה ומשתף פעולה עם מכוני מחקר דומים בעולם. תחום פעולה שני של המכון הוא בקרב הקהילה הפרופסיונלית של עיתונאים ואנשי תקשורת, במטרה להגיע להבנה עמוקה יותר של בעיות הפרופסיה והזיקה שלה לדמוקרטיה. במסגרת זו מקיים המכון מערך של השתלמויות מקצועיות לעיתונאים. כמו כן עורך המכון ימי עיון, יוזם דיונים וביוררים מקצועיים ומפגשים בינלאומיים של עורכים ועיתונאים. תחום פעולה שלישי של המכון מיועד לקהל הרחב ותכליתו לטפח אוריינות תקשורת: להגביר את הבנת התקשורת ודרכי פעולתה ולפתח מודעות ציבורית לחשיבות חופש העיתונות וזכות הציבור לדעת, לעודד את הקריאה הביקורתית של התקשורת ואת המעקב הביקורתי כלפיה.

ראש המכון: פרופ' יורם פרי	הוועדה האקדמית: פרופ' אינה וינר פרופ' חיים חזן פרופ' תמר כתריאל פרופ' אהרון קליימן פרופ' דפנה למיש פרופ' עמוס שפירא	הוועד המנהל: פרופ' איתמר רבינוביץ פרופ' שמעון ינקלביץ פרופ' אינה וינר גב' אורה הרצוג ח"כ יצחק הרצוג תא"ל מיכאל הרצוג
------------------------------	---	--

© כל הזכויות שמורות

יוני 2007

מכון חיים הרצוג לתקשורת, חברה ופוליטיקה

בית ספר רוטשליד-קיסריה לתקשורת

אוניברסיטת תל-אביב

תל-אביב 69978

טל' 03-6405866

פקס 03-6406545

E-mail: mherzog@post.tau.ac.il

www.tau.ac.il/institutes/herzog

עיצוב: יעל כפיר ומיכל סמו-קובץ, המשרד לעיצוב גרפי, אוניברסיטת תל אביב

חשיפה לתקשורת ומצב רוח לאומי בישראל

תקציר

מורל הציבור הישראלי מצוי בשפל המדרגה. להבדיל מן המצב האישי המוערך כטוב מהמצב הלאומי, רוב הציבור סבור שמצב המדינה לפני 20 שנה היה טוב מכפי שהוא היום. לרוב הציבור אין אמון במנהיגות הלאומית. גם האמון שלו בתקשורת ירד לרמה הנמוכה ביותר מאז התחלנו לבדוק את מדד אמון הציבור בתקשורת בשנת 2002. אף שרוב הציבור מאמין שהמדינה תמשיך להתקיים, מספר הבטוחים בכך ירד. למרות שרק שניים מתוך כל עשרה ישראלים מוכנים להגר, חמישה מתוך עשרה מעוניינים שיהיה להם דרכון זר.

המטרה העיקרית של המחקר המוצג כאן הייתה לבחון באיזו מידה התקשורת היא שיוצרת את המורל הלאומי הירוד. הממצאים מעניינים מאוד: מצב הרוח הירוד אינו תוצאה של צריכת חדשות. כלומר, מצב הרוח של אלה שצורכים יותר חדשות אינו נמוך יותר מאשר מצב רוחם של אלה שצורכים פחות חדשות. החדשות בעיתון, ברדיו או בטלוויזיה אינן מגבירות את החשש של הישראלים מפני סכנות ביטחוניות, כמו מלחמה עם סוריה, מתקפת טילים נוספת של החיזבאללה, איום מאיראן, או גל של טרור פלסטיני.

לעומת זאת, יש השפעה שלילית לתכניות האירוח למיניהן, כמו זו של יאיר לפיד. תכניות אלה מגבירות את החשש מפני האיומים הביטחוניים האלה.

ולמי יש השפעה חיובית על תפיסת האיומים על מדינת ישראל? לתכניות הסטירה, כמו ארץ נהדרת ואחרות. אלה מקטינות את החרדה מפני איומים ביטחוניים של המדינה, אם כי, מצד שני, הן מגבירות את הביקורתיות כלפי הממשלה על אופן הטיפול שלה בבעיות הביטחוניות ומחלישות את האמון בממשלה, במפלגות ובצה"ל.

האם החשיפה לתקשורת גורמת למצב הרוח הלאומי הירוד כל כך?

תקשורת ומצב רוח לאומי

בחודשים האחרונים הגיעו מצב הרוח הלאומי ורמת האמון הציבורי בהנהגה הפוליטית לשפל חסר תקדים. שתי ההתפתחויות שהביאו למצב זה הן המלחמה בלבנון בקיץ 2006, והדיווחים בתקשורת על פרשיות שחיתות ואישומים פליליים ואופן התנהלותם של בכירים במערכת הפוליטית – החל בנשיא המדינה, דרך ראש הממשלה וכלה בשר האוצר ובחברי כנסת. הלך הרוח הפסימי בא לידי ביטוי מובהק בסקרים שערכו חוקרים רבים מזה זמן מה.

מנתונים שנאספו במסגרת פרויקט מדד השלום במרכז תמי שטינמן באוניברסיטת ת"א עולה כי 72% מהמרוויינים – מתוך מדגם מייצג של האוכלוסייה הישראלית – אינם בטוחים בכוחה של ההנהגה להתמודד עם כל האתגרים והסיכונים מולה ניצבת ישראל. 57% סבורים כי חלה הרעה במצב הביטחון הלאומי של ישראל. שלושה רבעים מן הציבור – 73% – מעריכים כי רבים או כמעט כל אחד מעובדי השירות הציבורי מעורבים בשחיתות. 80% מהציבור היהודי העריכו כי קיים איום ממשי על קיומה של ישראל מצד איראן.

אווירה פסימית זאת השפיעה כנראה על הערכת הציבור את תפקודה של הדמוקרטיה הישראלית. בסך הכול, על פני סולם מ-0 (מאוד לא טוב) ל-10 (טוב מאוד), הציון הממוצע שמקבלת הדמוקרטיה הישראלית היום הוא 57, בהשוואה לציון ממוצע של 67 שהיא קיבלה לפני עשר שנים. כלומר, התחושה הכללית היא של ירידה באיכות התפקוד הדמוקרטי.

מי אחראי לירידה במצב רוחו של הציבור הישראלי? עוד בתקופת הלחימה רווחו הדעות כי לאמצעי התקשורת חלק נכבד בתחושת המשבר. 49% מהמשיבים לסקר שערך פרופ' גבי וימן מהחוג לתקשורת באוניברסיטת חיפה טענו כי התקשורת פוגעת במורל החיילים. 47% טענו כי התקשורת פגעה במורל העורף. שאלת המחויבות של התקשורת למורל הלאומי עלתה ביתר שאת גם לאחר המלחמה, כאשר אנשי ציבור (כמו ראש עיריית קריית שמונה) טענו שמתפקידה של התקשורת היה לדווח על התמודדויות מוצלחות של העורף עם קשיי המלחמה ולהרבות בסיפורים אנושיים חיוביים. נשמעו גם קולות, בעיקר מכיוון ראש הממשלה ושריה, שטענו כי התקשורת היא האחראית לתפיסות שגויות של הציבור באשר לתוצאות המלחמה ולפסימיות הכללית שאחזה בציבור הישראלי באשר להנהגה הפוליטית בסתיו האחרון.¹

קולות אלו עולים בקנה אחד עם טענות תיאורטיות המוכרות בספרות המחקרית לגבי השפעת התקשורת על האמון בממסד הפוליטי ובמערכת הפוליטית. על פי טענה זו – שזוכה בספרות המחקרית לכינוי "השערת ה־videomalaise", סגנון הסיקור הציני של הפוליטיקה בתקשורת ההמונים, שהתפתח בשנות ה-80 וה-90 של המאה העשרים,

ועמו גם מעבר לקמפיינים שליליים יותר ורטוריקה התקפית יותר מצד הפוליטיקאים – גורמים לירידה באמון ואף לצינינות של הציבור כלפי הדמוקרטיה.²

ממצאים התומכים בהשערה זו התקבלו הן בארה"ב והן באירופה. נוספו להם טענותיו של איש מדע המדינה מאוניברסיטת הארוורד רוברט פאטנס, שגרס כי הטלוויזיה היא האחראית לירידה בהון החברתי, למשבר ההשתתפות הקהילתית, ולירידה באמון הבין-אישי בארה"ב.³ כל אלה הציגו את התקשורת כאחראית לחלק נכבד מחוליי הדמוקרטיה ולמשבר האמון שפקד מדינות רבות לקראת סוף המילניום השני. מחקרים מאוחרים יותר (למשל Norris, 2001) הראו כי ההשערה בדבר השפעות תקשורתיות על חוסר אמון במוסדות הדמוקרטיים נכונה רק באופן חלקי. לתקשורת יש השפעה שלילית על אלו שאינם מעורבים בפוליטיקה, אך היא דווקא מגבירה את האמון וההשתתפות בקרב קהלים שממילא מעורבים יותר ומאמינים יותר בפוליטיקאים.⁴

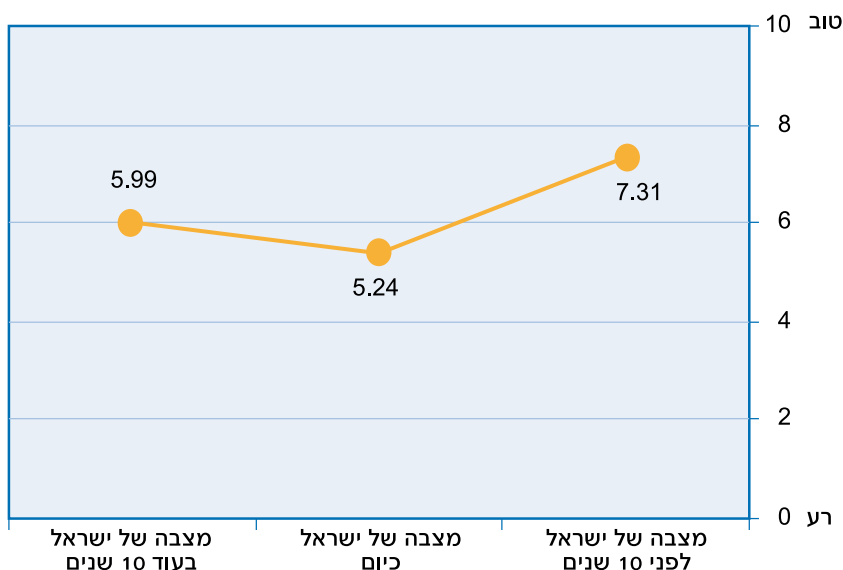
במסגרת סקרי מדד אמון הציבור בתקשורת שעורך מכון חיים הרצוג לתקשורת, חברה ופוליטיקה ביקשנו הפעם לבחון את הקשרים בין חשיפה לאמצעי התקשורת לבין מצב הרוח הלאומי הפסימי וחוסר האמון בהנהגה הישראלית, לאור הטענות שהושמעו כלפי התקשורת הישראלית ולאור הספרות המחקרית הקושרת בין חשיפה לחדשות לבין חוסר אמון פוליטי בדמוקרטיה מערביות. אך בכדי לבחון את הקשר בין חשיפה לתקשורת לבין מצב הרוח הלאומי יש לשוב ולבחון תחילה האם אכן מצב הרוח הלאומי של הציבור הישראלי עדיין שפוף? האם הישראלים עדיין פסימיים לגבי עתידה של מדינת ישראל וחרדים מפני האיומים העומדים בפניה?

בדקנו שאלה זו על מדגם שמייצג את האוכלוסייה היהודית הבוגרת בישראל. המשתתפים במחקר, שנערך לפני שפורסמו מסקנות הביניים של ועדת וינוגרד, נתבקשו לציין את מידת האופטימיות שלהם ביחס לעתידה של המדינה. הם עשו זאת בעזרת סולם בין 0 ל-10, כאשר 0 מציינ פסימיות מרבית ו-10 מייצג אופטימיות מרבית. 20.7% מהמשיבים מיקמו את עצמם במרכז הסולם (5) ואילו יתר המשיבים התפלגו כמעט שווה בשווה בין פסימיים (23.1%) לאופטימיים (26.3%). בממוצע, האופטימיות של הציבור היהודי ביחס לעתידה של מדינת ישראל עומד על 5.8, כלומר, רק מעט מעל נקודת האמצע.

ככלל, סבור הציבור הישראלי, שמצבה של מדינת ישראל הולך ומחמיר. הנשאלים נתבקשו לדרג על סולם 0 עד 10 את מצבה של ישראל היום, לפני עשר שנים ובעוד עשר שנים. בממוצע, הנסקרים חשבו שמצבה של מדינת ישראל לפני עשר שנים היה טוב למדי (7.31) אך היום הוא עומד רק מעט מעל נקודת האמצע (5.24). עוד נראה כי הישראלים צופים שיפור מינורי בלבד במצבה של ישראל בעוד עשר שנים (5.99) (ראו תרשים מס' 1).

הערכה כללית: מצב המדינה מחמיר

תפיסת מצבה של מדינת ישראל היום, לפני 10 שנים ובעוד 10 שנים

תרשים 1

רוב מכריע של הנשאלים גורס כי מצב הרוח הלאומי בישראל רע (24.3% אמרו כי הוא רע מאד ו-45.8% חושבים כי הוא רע למדי). אולם הנחקרים מבחינים בין מצב הרוח הלאומי לבין מצב הרוח הפרטי, ובעוד שהראשון נתפש בעיניהם כירוד מאוד, הרי במה שקשור למצב הרוח האישי הישראלי מרוצים למדי. רק 30.5% מהנשאלים אמרו כי מצב רוחם האישי רע או רע למדי, בעוד היתר טענו כי מצב רוחם טוב למדי או טוב מאד. יחד עם זאת, חלה מגמה של הרעה במצב הרוח האישי. בהשוואת תשובות אלו לדיווחם של הנסקרים על מצב רוחם האישי לפני חמש שנים, נמצא כי אצל 39.9% מהנשאלים חלה הרעה במצב רוחם האישי, אצל 48.8% לא חל שינוי ורק בקרב 11.3% חל שיפור במצב הרוח האישי.

המצב האישי טוב מהמצב הלאומי, אך יש הרעה גם בו

ביטוי להרעה שחלה בתפיסת מצבה של מדינת ישראל וכן ההרעה במצב הרוח האישי, נחשף גם בעובדה שעלה מספר האנשים שאינם מאמינים שמדינת ישראל תמשיך להתקיים לטווח ארוך, אם כי מספרם של אלה קטן. הנשאלים נתבקשו לדרג על פני סולם מ-0 עד 10 את מידת ביטחונם בהמשך קיומה של מדינת ישראל. נמצא כי בממוצע הנשאלים בטוחים מאד בהמשך קיומה (8.26). רק 55% מהנשאלים בחרו 10, כלומר לגמרי בטוחים שהמדינה תמשיך להתקיים. אם הם היו נשאלים שאלה זו לפני חמש שנים – 65% היו אומרים זאת. בקוטב ההפוך, נמצא ב-2007 שכמעט שלושה אחוזים (2.7%) בחרו באפשרות 0, דהיינו סברו שהמדינה בוודאי תחדל להתקיים.

בטוחים למדי בהמשך קיומה של מדינת ישראל

הנחקרים נשאלו באופן מפורט יותר כמה שנים תתקיים מדינת ישראל. התשובות נחלקו כך:

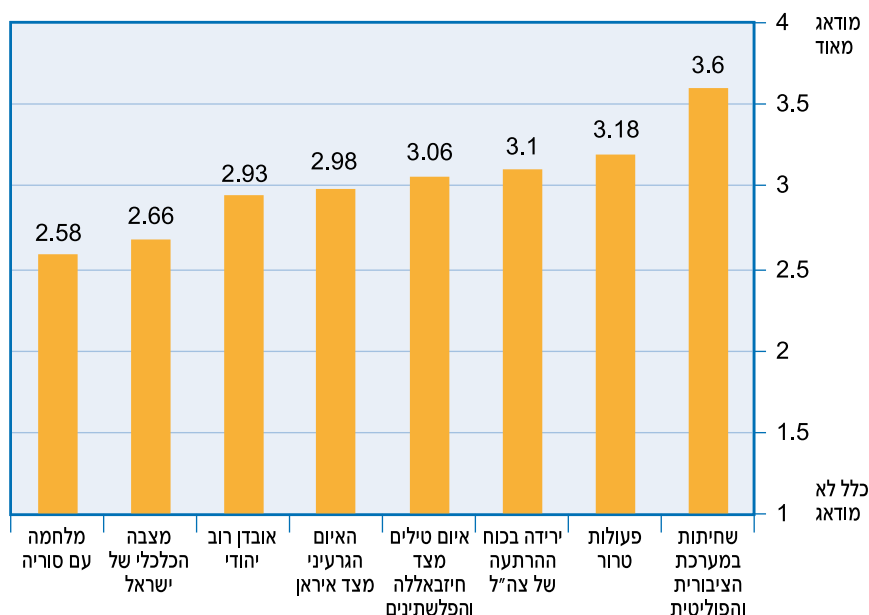
- 4% חוששים שישראל תחדל להתקיים כבר בעשור הקרוב.
- 12.2% מאמינים כי ישראל תמשיך להתקיים 11 עד 50 שנה.

- 9.6% מאמינים כי היא תתקיים עד 100 שנה.
- 74.2% סוברים כי ישראל תמשיך להתקיים לנצח.

הפסימיים ביותר, אלו החוששים מפני אובדן המדינה תוך עשר שנים, מאופיינים בהיותם יחסית פחות משכילים (12.6 שנות לימוד בממוצע לעומת 13.3 לשאר הנשאלים). הם יותר ימנים (5.13 לעומת 4.48 על רצף של 1 עד 7, כאשר 7 מסמן את הקצה הימני) והם בעלי הכנסה נמוכה יותר. כיוון שיש קשר בין מצב סוציו-אקונומי לבין דפוסי צריכת תקשורת, הם גם נוטים פחות להיחשף לחדשות בעיתונות המודפסת והמקוונת.

אף שרוב הציבור איננו פסימי לגבי עתידה של ישראל הוא מודאג למדי ממצבה כיום. הנסקרים נתבקשו לדרג את מידת הדאגה שלהם מפני שישה גורמים בסולם מ-1 עד 4. בממוצע של כל הגורמים האלה יחד הנסקרים מודאגים למדי (3.01), כאשר בראש ובראשונה הם מוטרדים מהשחיתות (3.6), אחריה מהטרור (3.18) ומן הירידה בכוח ההרתעה של צה"ל (3.1). המצב הכלכלי של מדינת ישראל והאפשרות של מלחמה עם סוריה דורגו כאיומים קצת פחות מטרידים (ראו תרשים 2).

מידת הדאגה מפני איומים שונים

הדאגה הגבוהה ביותר – מהשחיתות

תרשים 2

באופן כללי, נמצא שככל שאנשים משכילים ובעלי הכנסה גבוהה יותר, כך הם נוטים להעריך את מצבה של ישראל כיום כטוב יותר והם מודאגים פחות מהאיומים על ישראל. ההכנסה נמצאה גם קשורה באופן חיובי עם תפיסת מצב הרוח האישי והלאומי. בדומה לכך, למלחמת לבנון השנייה הייתה השפעה על תפיסותיהם של נשאלים אשר נפגעו כלכלית בעקבות המלחמה (בעוד לפגיעה פיזית של הנשאל או קרוביו לא הייתה השפעה כזו). כך למשל, מי שמצבם הכלכלי עורער עקב המלחמה

תפסו את מצב הרוח הלאומי כירוד יותר (1.89 לעומת 2.11 בקרב מי שלא נפגע כלכלית במלחמה). אלו שנפגעו כלכלית במלחמה דיווחו גם על רמת דאגה גבוהה יותר בממוצע (3.28 לעומת 2.97) ופער גדול יותר בין מצב תפיסתם את המדינה היום ובעבר ומצב רוחם האישי בעבר ובהווה.

כמעט כל הישראלים היהודים אינם מרוצים מהאופן שבו הממשלה מטפלת בבעיות המדינה – 93.8% מהמשיבים אמרו כי לדעתם הדרך שבה הממשלה מטפלת כלל לא טובה או לא כל כך טובה. שעה שחלק ניכר מהציבור מודאגים ממצבה של ישראל, ואינם מרוצים מהאופן שבו הממשלה מנהלת מצב זה, הציבור גם איננו מאמין כי יש בנמצא מנהיג שיוכל להוביל את ישראל לפתרון הבעיות העומדות בפניה. יותר ממחצית הנסקרים (57.9%) אמרו כי בהחלט אין, או כנראה שאין מנהיג היכול לעשות זאת.

התיאוריה הנורמטיבית על הדמוקרטיה מניחה, שבדמוקרטיה בריאות הציבור אמור להאמין שהוא יכול להשפיע על מהלך הדברים ועל מדיניות המוסדות הציבוריים. משום כך הוא חייב להיות מעורב ופעיל במסגרות חברתיות ופוליטיות שונות. ככל שרבה רמת הפעילות הזו כך הדמוקרטיה חזקה יותר. כדי לבחון את מידת הפעילות הפוליטית והחברתית, הוצגה בפני הנשאלים רשימה של שמונה סוגי פעילויות חברתיות ופוליטיות והם נשאלו באיזו מידה הם נוטלים חלק בהן.

התוצאה מעניינת למדי. רק 37.5% מהנשאלים לא השתתפו באף אחת מן הפעילויות הללו בשנה האחרונה, אם כי רוב הפעילויות בהן השתתפו היו חברתיות ולא פוליטיות. המחקר מלמד שרוב הציבור הישראלי (60.4%) השתתפו בפגישת וועד בית או וועד הורים לפחות פעם אחת בשנה האחרונה. 29.3% השתתפו בפעילות מקומית כגון וועד שכונה, ו-17.5% יצרו לפחות פעם אחת קשר עם פקיד ממשל או פקיד בשלטון המקומי. לעומת זאת פחות מ-10% דיווחו על בצוע כל אחת מהפעילויות הפוליטיות (כמו התנדבות בארגון פוליטי, חתימה על עצומה או תרומה לארגון פוליטי).

כאשר משקללים את מגוון הפעילויות ואת תכיפותן (ביצוע חד פעמי או מספר פעמים) נמצא כי השכלה והכנסה קשורים באופן חיובי להשתתפות חברתית ופוליטית. ככל שהשכלה גבוהה יותר כך בני אדם נוטים יותר להיות מעורבים בפעילויות חברתיות ופוליטיות. אולם באופן כללי, קיימת בציבור הישראלי מידה רבה של תחושת חוסר מסוגלות פוליטית (2.83 על סולם 1 עד 4, כאשר 1 מסמן מסוגלות פוליטית גבוהה, ו-4 – נמוכה).

מצאנו כי יש קשר בין רמת המסוגלות הזו לבין מידת הדאגה לגבי העתיד. ככל שעולה רמת התחושה של מסוגלות פוליטית, כלומר הפרט חש כי ליחיד יש או יכולה להיות השפעה על המצב החברתי, כך יורדת מידת הדאגה של האזרח הישראלי מפני העתיד. לא נמצאה השפעה ישירה של תחושת מסוגלות פוליטית על מעורבות, אולם נמצא

רק אחד מעשרה מרוצה מהממשלה

מסוגלות פוליטית ומעורבות

כי ככל שאנשים מודאגים יותר, כך הם נוטים פחות להיות מעורבים חברתית. אמונה בכך שקיים מנהיג היכול להוביל את ישראל לפתרון בעיותיה קשורה באופן חיובי למסוגלות פוליטית והן לפעילות פוליטית בפועל.

כפי שניתן לצפות, הישראלים הפסימיים הם בעלי זיקה נמוכה יותר למדינה לעומת האופטימיים. ככל שהנשאל דיווח על פסימיות רבה יותר, כך הוא נטה יותר לדווח על רצון רב יותר להחזיק בדרכון זר ועל נכונות רבה יותר להגר מישראל. עם זאת, יש לציין כי באופן כללי הנשאלים מגלים הישראלים, על פי דיווחיהם, זיקה משמעותית לארץ. רובם הגדול של הנשאלים דיווחו כי הם אוהבים לגור בישראל (92%), רוצים שילדיהם יגורו בישראל (85.2%) ולא היו מהגרים מישראל לו הייתה להם אפשרות זאת (82.6%).

מעניין לראות כי לא קיים קשר בין רמת הביטחון בעתידה של המדינה לבין הרצון לגדל את הילדים בארץ. 40 עד 50 אחוז מקרב אלה שחושבים שישראל תתקיים רק עשר, 30 או 50 שנה, רוצים בכל זאת שילדיהם יגורו בישראל. כלומר, אף הם רוצים שילדיהם ימשיכו להתגורר במדינה שלדעתם לא תתקיים עוד דור. אף ששמונה מכל עשרה ישראלים יהודים מצהירים כי ברצונם להמשיך להתגורר בישראל, קרוב למחצית הציבור (46%) היה רוצה להחזיק בדרכון זר. כלומר, גם בין האנשים שאינם רוצים להגר ושאינם רוצים שילדיהם יעזבו את ישראל רבים מעוניינים שיהיה להם דרכון לא ישראלי. לא בדקנו את הסיבה לעומק, האם הדרכון הוא בבחינת תעודת ביטוח של ממש לעת צרה, או שמא הוא עשוי לאפשר יתרונות ולספק הזדמנויות לחיים נעימים ומגוונים יותר. בהכללה ניתן לומר כי חילונים, משכילים, צעירים בעלי עמדות יוניות נוטים יותר לחשוך בדרכון זר.

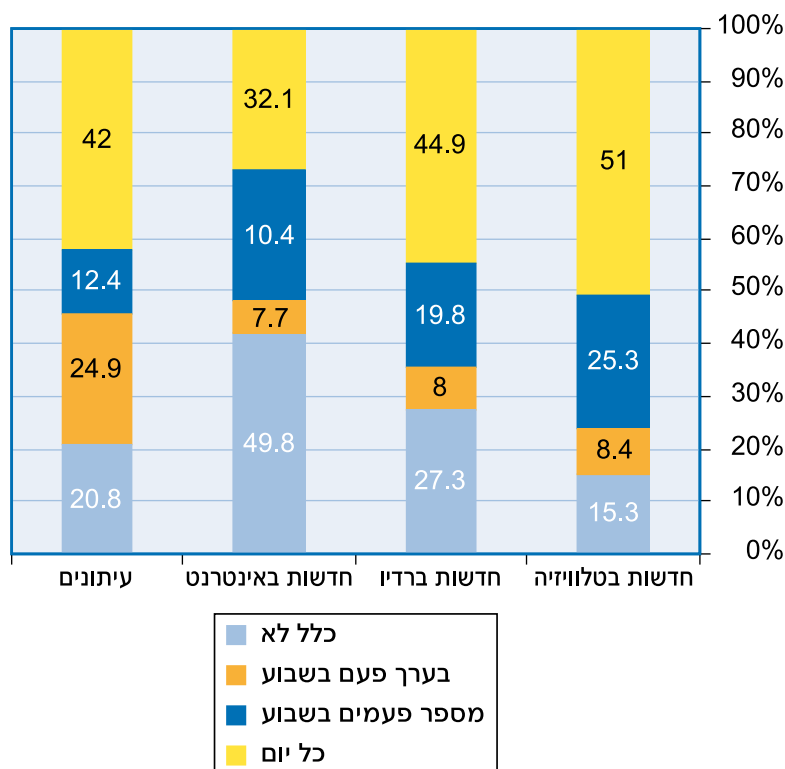
השתתפות במלחמת לבנון השנייה, או קרבה אליה, קשורים לפעילות פוליטית: אנשים שהם או קרוביהם נפגעו במהלך המלחמה נטו יותר להשתתפות פוליטית וחברתית (ובמיוחד בנטייה להדבקות סטיקרים, חתימה על עצומות והשתתפות בוועדים מקומיים). הדבר בא לידי ביטוי קונקרטי בהפגנת ההמונים בכיכר רבין, שבה נטלו חלק רבים שחוו את חווית המלחמה בשדה הקרב או בישובי הצפון. עם זאת, נפגעים מהמלחמה לא נבדלים משאר הנשאלים בתחושת המסוגלות הפוליטית שלהם ובזיקתם לישראל.

כשנים מעשרה מוכנים להגר, כחמישה מעשרה רוצים דרכון זר

חשיפה לתקשורת

בממוצע, הישראלים מבלים קצת יותר משעתיים ביום בצפייה בטלוויזיה (2.19 שעות). הנשאלים דיווחו על מידת חשיפה גבוהה לתכנים חדשניים: 52% צופים לפחות פעם אחת ביום במהדורת חדשות בטלוויזיה, 45% מאזינים לפחות למהדורת חדשות אחת ברדיו; 32.1% גולשים לפחות פעם אחת ביום לעיתון מקוון באינטרנט, ו-42% קוראים לפחות ארבעה עיתונים בשבוע (ראו תרשים 3).

דפוסי צריכת חדשות באמצעי מדיה השונים

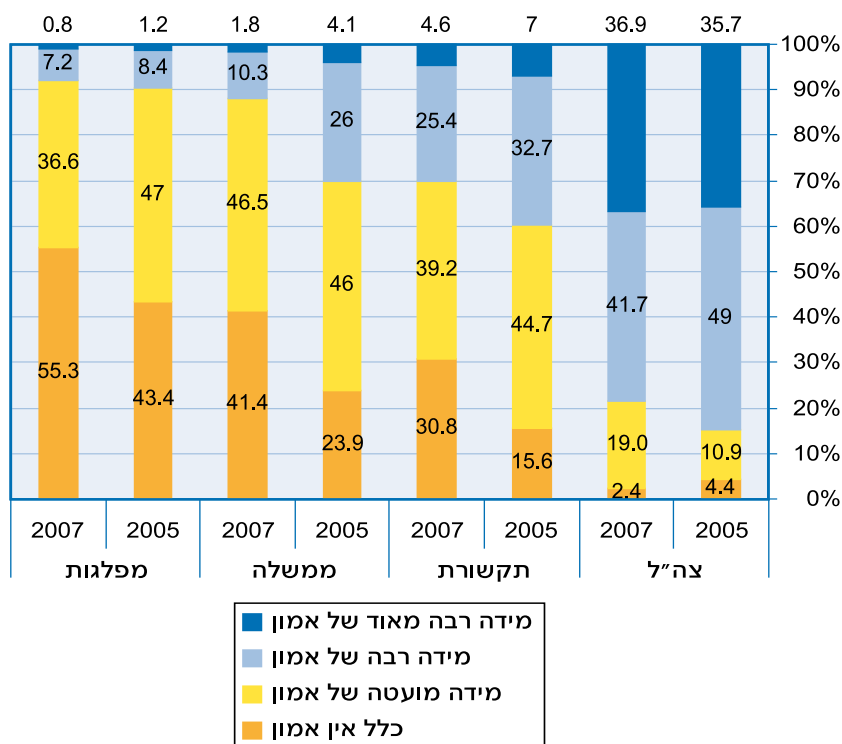
תרשים 3

חלק נכבד מהנשאלים נחשפים באופן קבוע גם לתוכניות בידור בטלוויזיה: 44.7% צופים תמיד או לעיתים קרובות בתכניות סאטירה (כגון "ארץ נהדרת") ו-36.3% צופים תמיד או לעיתים קרובות בתכניות אירוח (כמו "יאיר לפיד מארח").

הסקר מחזק ממצאים של סקרים אחרים שנערכו בחודשים האחרונים בארץ ומשקף אכזבה עמוקה מן המערכת הפוליטית. הנשאלים דיווחו על אמון נמוך מאד בממשלה (1.72 בסולם של ארבעה שלבים 1-4) ובמפלגות (1.54). "זה"ל נהנה מרמת האמון הגבוהה ביותר (3.13) ואילו התקשורת דורגה באמצע (2.04). ממצאים אלו דומים לממצאי הסקר של אמון בתקשורת מפרברואר 2005, אולם נראה כי קיימת מגמה של ירידה באמון של הציבור בכלל, ובעיקר בממשלה (ראו תרשים 4).

אמון במוסדות ובתקשורת

מידת האמון במוסדות בפברואר 2005 לעומת פברואר 2007

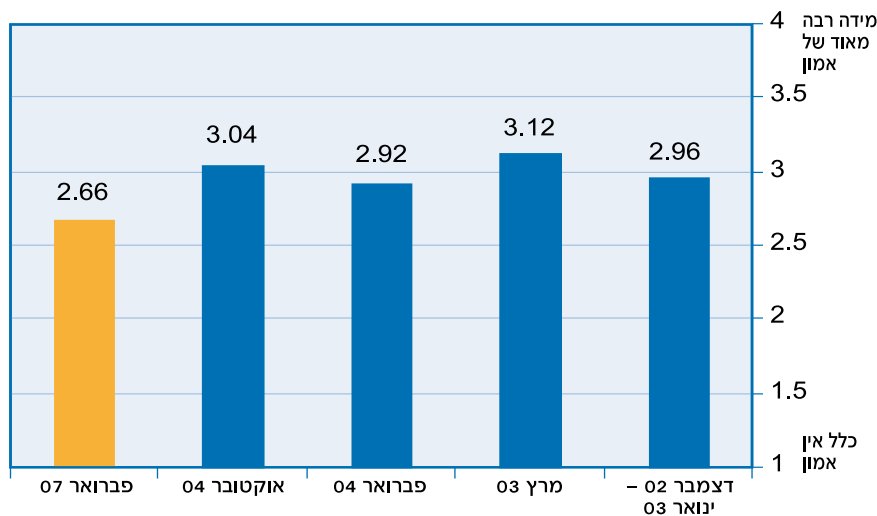

תרשים 4

אף שהתקשורת זוכה לרמת אמון גבוהה בהשוואה למפלגות ולממשלה (כפי שמראה תרשים 5), חלה ירידה ברמת האמון של הציבור הישראלי לתקשורת בהשוואה לעבר. סקר מדד אמון הציבור בתקשורת הראשון נערך בשנת 2002 והמדד של 2007 הוא הנמוך ביותר לאורך חמש שנים אלה. קרוב לוודאי שהדבר נובע מהביקורת הרבה שהייתה לציבור על התנהלות התקשורת במלחמה השנייה בלבנון בקיץ האחרון, אבל אפשר גם שהירידה מבטאת את הירידה הכללית של אמון הציבור הישראלי במוסדות הלאומיים והציבוריים, האופיינית למשבר הפוליטי שעוברת החברה הישראלית מאז הקיץ שעבר. (ראו תרשים 5).

ירידה ברמת האמון בתקשורת

מדד האמון בתקשורת לאורך זמן

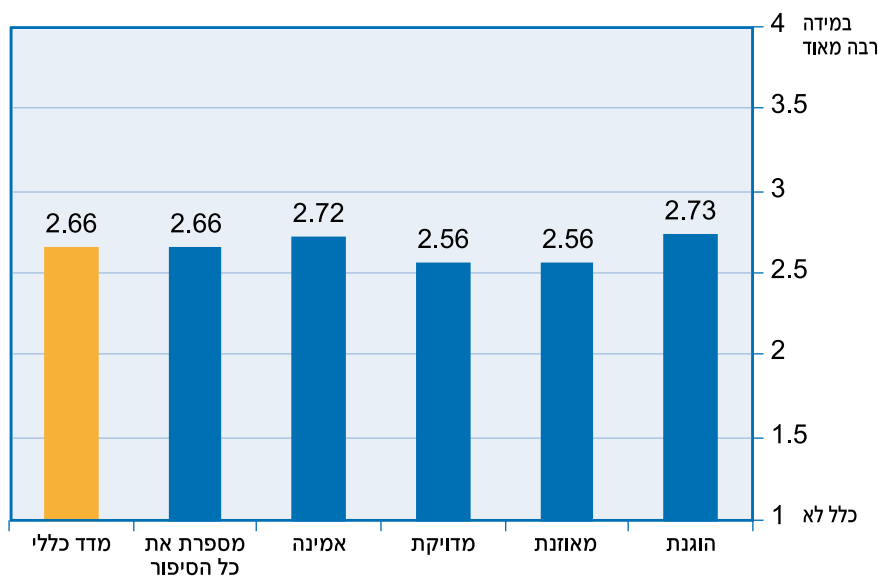

תרשים 5

מדד האמון הוא למעשה ציון כולל, המורכב מחמישה היבטים של אמון בתקשורת. המדד מהווה ממוצע של תשובות הנשאלים לחמש שאלות לגבי תפיסת התקשורת: האם התקשורת הישראלית אמינה, האם היא מאוזנת, האם היא מדויקת, האם היא הוגנת והאם היא מספרת את כל הסיפור. התשובות לכל אחד מהרכיבים של המדד ושל ממוצע כל התשובות במדד נעים על סולם בין 1 (אין אמון כלל) ל-4 (אמון רב מאד).

כפי שניתן לראות בתרשים 6, באופן כללי התקשורת זוכה למידה בינונית של אמון (2.66 על סולם 1-4). בדומה לממצאי הסקר הקודם, גם הפעם התקשורת נתפסת כהוגנת ואמינה, אבל היא נתפשת מאוזנת במידה פחותה יותר.

מדד האמון בתקשורת

תרשים 6

ממצאי הסקר סותרים את הטענה הפופולארית, לפיה מצב הרוח הירוד של הציבור הוא תוצאה של החשיפה לתוכניות החדשות בתקשורת. אף שלכאורה קיים קשר בין צפייה רבה בחדשות בטלוויזיה, האזנה לחדשות ברדיו או קריאת עיתונים, לבין מצב הרוח, למעשה הקשר הזה נובע מהרקע הסוציו-דמוגרפי של הנשאלים (גילם, השכלתם, מידת דתיות, הכנסה וכו'). ההסבר הוא כזה: אמנם מצב רוחם של האנשים שצורכים יותר חדשות באמצעי התקשורת השונים הוא נמוך יותר מאשר אלה שצורכים פחות תקשורת, אבל הסיבה למצב הרוח הירוד אינה עצם צריכת החדשות, אלא הרקע הסוציו-דמוגרפי שלהם: לאלה שבאים מרקע גבוה יותר יש מצב רוח ירוד יותר והם יותר פסימיים לעתידה ולגורלה של המדינה, לעומת אלה שבאים מרקע נמוך. ומכיוון שיש קשר בין מידת הצריכה של התקשורת לבין הרקע, וצרכני החדשות הכבדים יותר באים מהרקע הגבוה יותר (למשל, חשיפה לחדשות עולה עם הגיל) כאשר מנטרלים (במבחנים סטטיסטיים) את השפעת גורמי הרקע, נמצא כי לתקשורת אין השפעה ייחודית ביצירת מצב הרוח הלאומי הירוד.

החשיפה לתקשורת לא פגעה במצב הרוח של הציבור

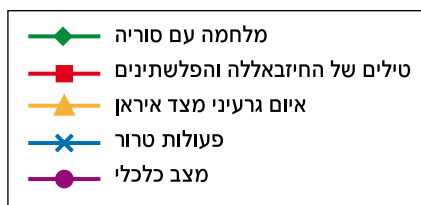
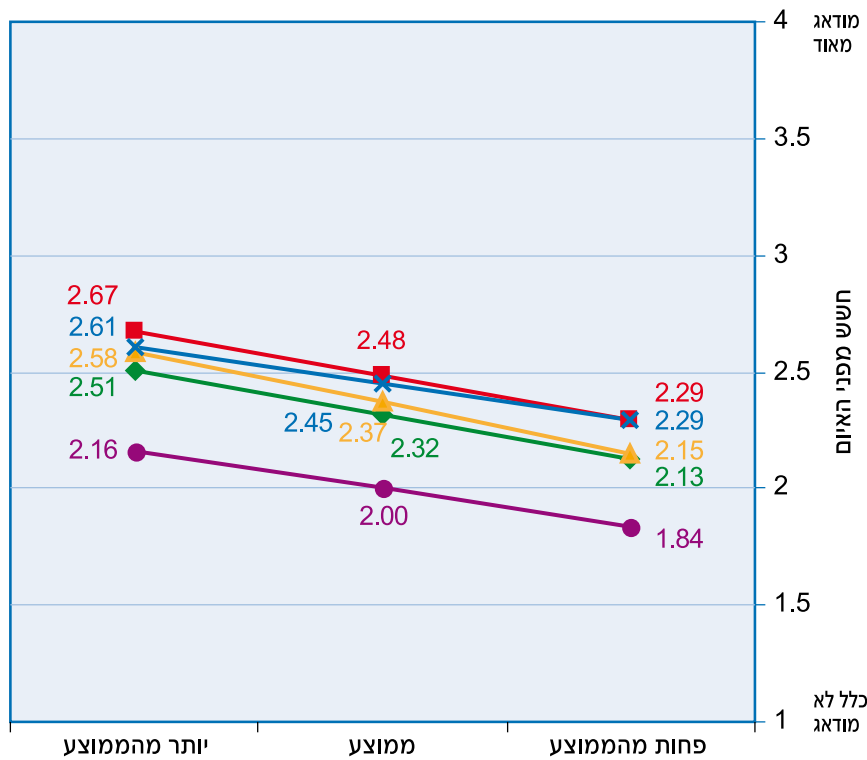
להחדשות יש השפעות שונות מאשר לתכניות האירוח והסאטירה

הבחנה בין סוגים שונים של תכניות, ובראש ובראשונה בין חדשות, תכניות האירוח ותכניות סאטירה, מגלה כי לסוגות (ז'אנרים) השונות האלה יש השפעה שונה. באופן כללי, תכניות האירוח מגבירות את החשש מפני איום למלחמה עם סוריה, איום טילים של חיזבאללה והפלסטינים, מצב כלכלי, האיום האיראני ופעולות טרור. לעומת זאת, תכניות הסאטירה פועלות בכיוון ההפוך ומורידות את החרדות מאיומים אלה.

ההשפעה המרגיעה של תכניות סאטירה מוכרת אמנם בספרות האקדמית, אבל זוהי הפעם הראשונה שנבדקה כך בישראל, ומצאה כי תכניות סאטירה, למרות, ואולי דווקא בגלל, שהן עוסקות בנושאים מפחידים ומאיימים מקטינות את החרדה מפני האיומים הביטחוניים על ישראל. עם זאת, כפי שנראה בהמשך, יש לתכניות הסאטירה גם תוצאות שליליות בנושאים אחרים.

תרשים 7 מתאר את החשש הגובר מפני אימים בעקבות חשיפה רבה יותר לתוכניות האירוח. האימים שנבדקו הם אפשרות למלחמה עם סוריה, איום טילים של חיזבאללה והפלשתינאים, מצב כלכלי, האיום האיראני ופעולות טרור.

השפעת צפייה בתכניות אירוח על חשש מפני אימים שונים

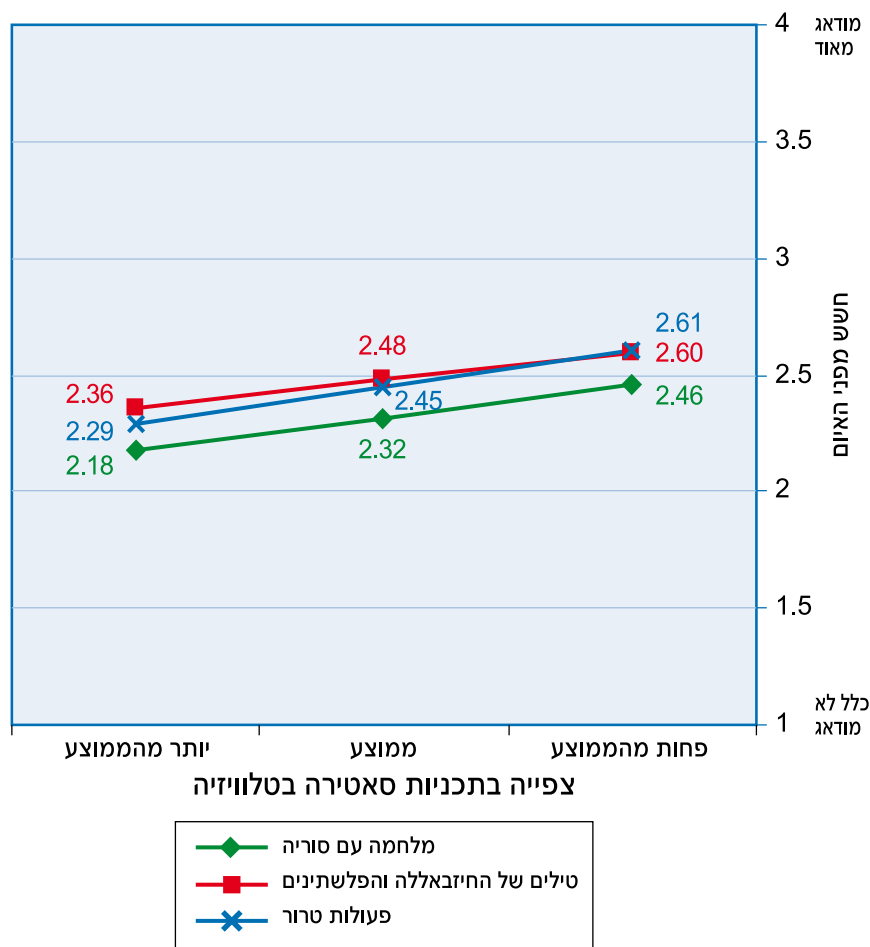

תרשים 7

לעומת תכניות האירוח אין לתכניות החדשות ברדיו, בטלוויזיה ובאינטרנט, השפעה שלילית כזו. אולם יש להן תפקיד, אם כי הוא זעום בלבד, בעידוד חרדות מפני המצב הכלכלי. קריאת עיתונים תורמת לחששות מפני ירידה בכוח ההרתעה של צה"ל. מעניין לראות כי התקשורת איננה תורמת כלל להגברת חרדה מפני שחיתות או איבוד הרוב הדמוגרפי.

בעוד צפייה בתכניות האירוח קשורה בחששות מוגברים, כאמור, צפייה בתכניות סאטירה קשורה בחששות מופחתים מפני פעולות טרור ומלחמה עם סוריה, ונוטה (על גבול המובהקות הסטטיסטית) להקטין את החשש מפני איום טילים. התרשים מלמד, כי ככל שהצופה הישראלי בטלוויזיה רואה יותר שעות של סאטירה כך יורדת רמת הדאגה שלו בכל אחד משלושת הנושאים המוצגים: מלחמה עם סוריה, פגיעות טילים והטרור (ראו תרשים 8). (בכל אחת מן הטבלאות 8-11 מדובר בבדיקת התרומה העצמאית של הצפייה בתכניות השונות בשליטה על משתנים דמוגרפיים, עמדות פוליטיות, מעורבות במלחמה וצריכת תקשורת).

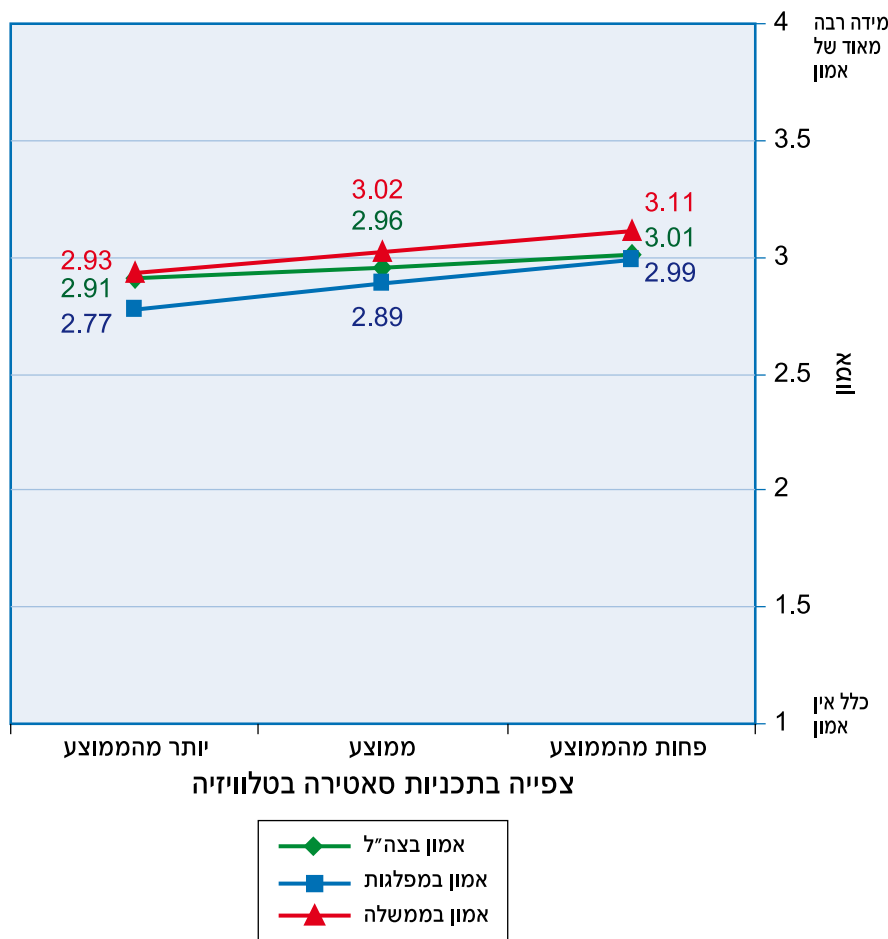
השפעת צפייה בתכניות סאטירה על חשש מפני איומים שונים

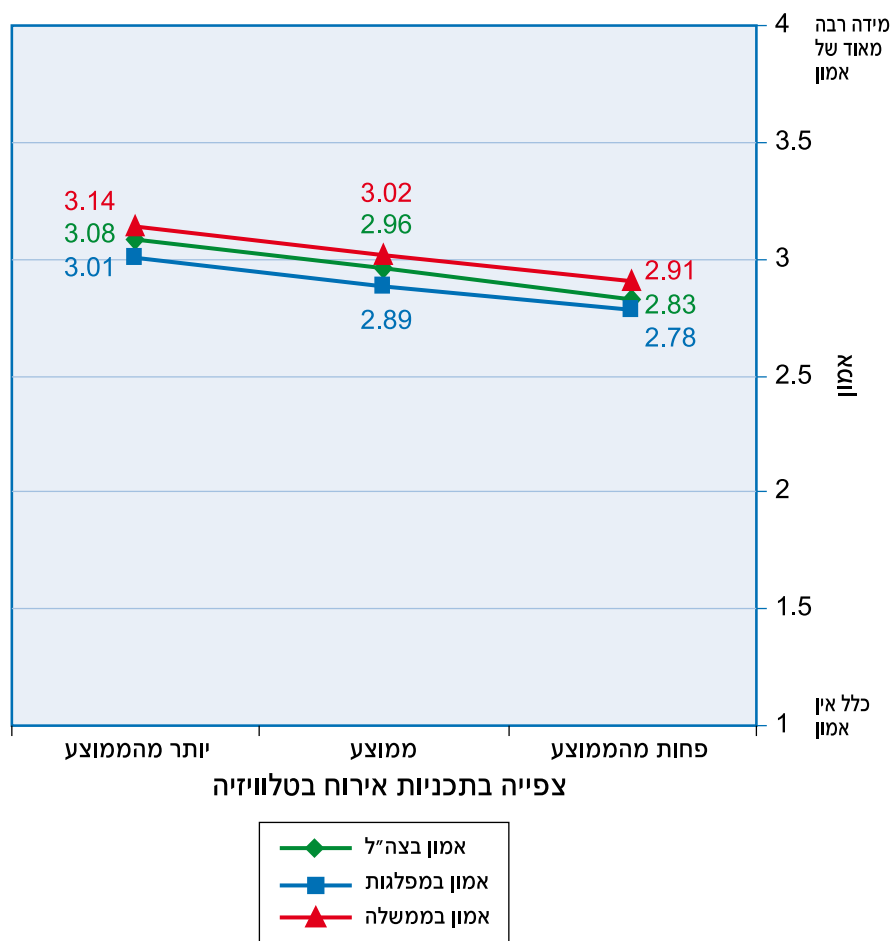
לעומת זאת במה שקשור לאמון הציבור בממשלה, במפלגות ובצה"ל מתהפך היחס בין תכניות האירוח לבין תכניות הסאטירה. אצל הישראלים המרבים לצפות בראיונות במשרדי האירוח האמון בגופי הציבור השונים חזק יותר. לעומת זאת, האמון של אלה שמרבים לצפות בתכניות הסאטירה הולך ונחלש (ראו תרשימים 9-10).

עם זאת, יש לציין כי ההשפעה של צפייה בסאטירה הן על האמון במוסדות, והן על חשש מפני האיומים השונים, אינה מובהקת סטטיסטית כאשר שולטים במאפיינים הפסיכולוגיים של הצופים (כגון: נטייה כללית לאופטימיות, חומרנות וכד' – גורמים שהספרות המחקרית מצביעה עליהם כבעלי השפעה על מצב רוח לאומי). השפעתה של צפייה בתכניות אירוח נותרת זהה גם בשליטה על גורמים פסיכולוגיים אלו.

השפעת צפייה בתכניות סאטירה על אמון בצה"ל, ממשלה ומפלגות

השפעת צפייה בתכניות אירוח על אמון בצה"ל, ממשלה ומפלגות

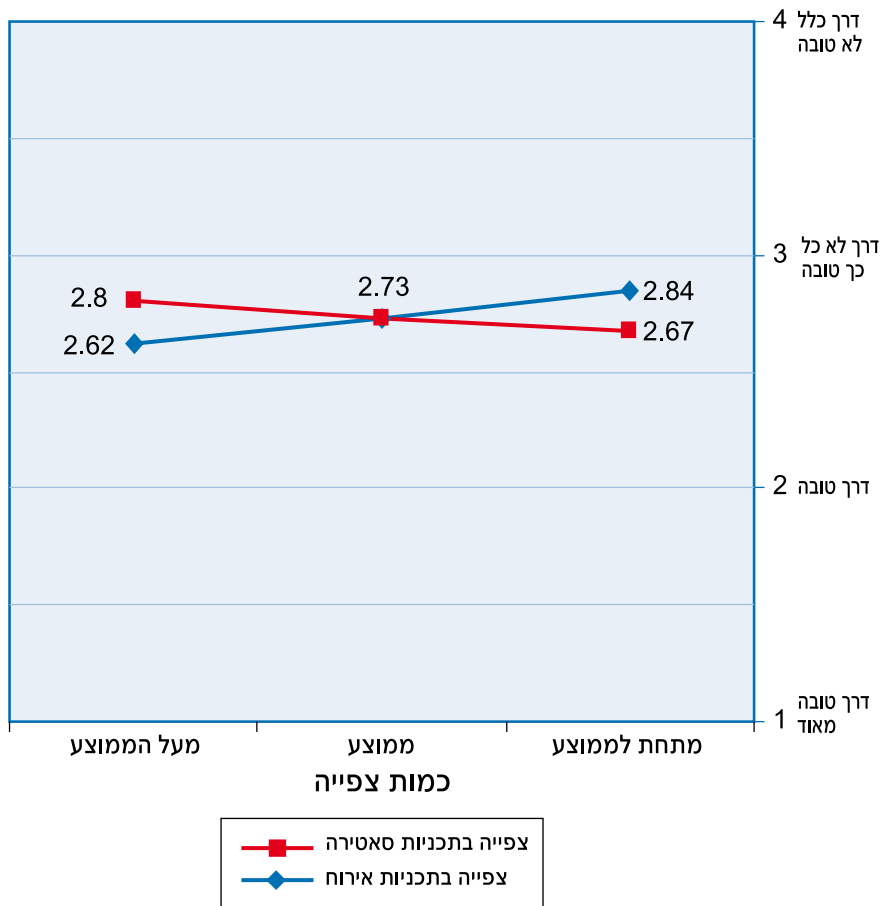

תרשים 10

התוצאה ההפוכה שיוצרות תכניות האירוח לעומת תכניות הסאטירה באה לידי ביטוי גם כשנבחנה עמדת הציבור ביחס לממשלה. הצפייה בתכניות אירוח מעודדת את האנשים להאמין כי הדרך שבה מתמודדת הממשלה עם המצב הקיים היא טובה יותר. לעומת זאת, צפייה בתכניות הסאטירה מחזקת את האמונה כי אין כיום מנהיג פוליטי היכול לסייע לישראל בפתרון הבעיות העומדות בפניה (ראו תרשים 11).

השפעת צפייה בתכניות סאטירה ותכניות אירוח על תפיסת הדרך שבה הממשלה הנוכחית מטפלת במצב הנוכחי

לסיכום, נראה שכיוון שתכניות הסאטירה מתייחסות לבעיות השעה באופן בידורי והומוריסטי, בכוחן להפיג את חרדותיהם של הצופים. אך בד בבד הן גם מערערות את אמונם של הצופים בגופי הציבור, ומטפחות ביקורתיות כלפי אופן הטיפול של הממשלה בבעיות אלו. מנגד, תכניות האירווח אמנם מגבירות את חששות הצופים מפני האיומים השונים, אך באותה עת הן מספקות לצופים פתרון לבעיות אלו, בדמות המוסדות הפוליטיים והציבוריים המטפלים היטב במצב וראויים לאמון הציבור.

במלים אחרות, תכניות הסאטירה מגחיכות בכפיפה אחת הן את האיומים העומדים בפני ישראל, והן את הגופים הציבוריים האמורים לעמוד אל מול האיומים הללו. בכך הן אינן מגבירות חרדות מפני איומים חיצוניים לביטחונה של מדינת ישראל (ואף ממתנות דאגות אלו) אבל מעודדות חוסר אמון בצבא, במפלגות ובממשלה, ובדרכה של הממשלה בפתרון הבעיות. מנגד, תכניות האירווח מדברות בשני קולות: מצד אחד הן מגבירות את חששות הציבור מפני המצב, אך מצד שני, הן גורמות לצופים להאמין כי למרות המצוקה יש על מי להישען, שכן אפשר לסמוך על הצבא והממשלה העושים מלאכתם נאמנה.

לא נמצא קשר בין תחושת הזיקה לישראל בכלל לבין חשיפה לתקשורת. חשיפה לחדשות ברדיו ובאינטרנט קשורה באופן חיובי למעורבות הפוליטית והחברתית של הנשאלים, גם בשליטה על משתנים סוציו דמוגרפים ומידת המעורבות במלחמה.

המדגם

הסקר נערך באופן טלפוני, בסוף חודש פברואר 2007, בקרב מדגם מייצג של האוכלוסייה היהודית הבוגרת בישראל (בני 18 ומעלה). המדגם כלל 512 מרואיינים, והם נדגמו בדגימה הסתברותית של אזורים סטטיסטיים בתוך שכבות המוגדרות על-פי מאפיינים סוציו-דמוגרפים (דגימה זו מבטיחה את יצוגם במדגם של קבוצות שונות באוכלוסייה, ובמיוחד קבוצות אוכלוסייה בעלות פרופורציה קטנה יחסית, כדוגמת אוכלוסיית החרדים). גילם הממוצע של הנשאלים עומד על 47.5, ולהם בממוצע 13.2 שנות לימוד. 48.6% מהנשאלים היו גברים, 9.8% עולים (מי שהגיעו לישראל אחרי שנת 1989). 48.1% הגדירו עצמם כחילונים, 33.6% – מסורתיים, 10.5% – דתיים והיתר – חרדים. הראיונות התקיימו בשפה העברית ובשפה הרוסית. טעות הדגימה היא 2.21%.

הערות

1. ראו וימן, ג. (2007) הביקורת הציבורית על התקשורת במלחמת לבנון 2006. חוברת מס' 1 בסדרה על התקשורת במלחמת לבנון 2006. בית ספר רוטשילד קיסריה לתקשורת. אוניברסיטת תל-אביב.
2. ניתוח נושא זה ראו הטיפול אצל Peri, Y. (2004) *Telepopulism: Media and politics in Israel*, Stanford University Press.
3. Putnam, R. (1995). Tuning in, tuning out: The strange disappearance of social capital in America. *PS: Political Science and Politics*. 28, 664-483.
4. Norris, P. (2000) *A virtuous circle*. Cambridge University Press.

פרסומי מכון הרצוג לתקשורת, חברה ופוליטיקה

מדד אמון הציבור בתקשורת

- תפיסות הציבור את התקשורת הישראלית – דו"ח מס' 1 – מרץ 2003
- אמון הציבור לעומת אמון העיתונאים בתקשורת הישראלית – דו"ח מס' 2 – ינואר 2004
- עמדות הציבור כלפי סיקור הסכסוך הישראלי-פלסטיני – דו"ח מס' 3 – מאי 2004
- צריכת חדשות באתרי האינטרנט – דו"ח מס' 4 – פברואר 2005
- הסיקור התקשורתי של מערכת הבחירות לכנסת ה-17 – דו"ח מס' 5 – מרץ 2006
- עמדות הציבור לגבי הסיקור התקשורתי של בריאות מנהיגים ולגבי אשפוזו של ראש הממשלה שרון – דו"ח מס' 6 – אפריל 2006

סדרת אגרתא

- התקשורת הישראלית והירדנית: האם השלום שינה את דימוי ה"אחר"? פרופ' גדי וולפספלד, רמי חורי, ד"ר יורם פרי – ספטמבר 2003
- סיקור תקשורתי של בחירות בישראל: חשבון נפש של מחקרי ארבע מערכות בחירות פרופ' גבי וימן, ד"ר תמיר שפר – פברואר 2004
- אשליית הבחירה הדמוקרטית: כיצד משיגות תכניות המציאות את שיתוף הפעולה של הצופים ד"ר מוטי ניגר, אבישי יוסמן – דצמבר 2004
- דמוקרטיה, תקשורת ופוליטיקה בבית המשפט העליון: גבולות חופש הביטוי של פלסטינים בישראל בתקופת האינתיפאדה השנייה ד"ר יובל קרניאל – פברואר 2006
- סיקור תקשורתי של מעשי טרור: אירועים מדאיגים והצעה להנחיות פרופ' רפאל כהן-אלמגור – יוני 2006
- מדינה פלסטינית – כן או לא? מודל ניסיוני להבניית שיח ציבורי-פוליטי ולקידום עיתונות שלום ד"ר מולי פלג, ד"ר איתן אלימי – אוקטובר 2006
- עיצוב הגוף וחיטוב הזהות: ייצוגי הגוף בטלוויזיה המסחרית ד"ר דליה לירן-אלפר, ד"ר עמית קמה – מאי 2007

סדרת התקשורת המגזרית

- "חטיבה אנושית אחת, עם ישראל אחד": על כינון זהויות קיבוציות במכתבים למערכת "הארץ" ד"ר עמית קמה – מרץ 2005
- שימושי תקשורת כאסטרטגיית השתלבות: המקרה של מהגרים מחבר העמים בישראל ד"ר נלי אליאס – ספטמבר 2005
- "רבות רעו"ת צדיק": קווים לתולדות העיתונות החרדית בישראל, למאפייניה ולהתפתחותה ד"ר קימי קפלן – ינואר 2006
- הציבור הדתי-לאומי והתקשורת: יחסי אהבה-שנאה אינס גבל – מאי 2006
- העיתונות הערבית בישראל 1984-2006 כמכשיר לעיצוב זהות חדשה ד"ר מוסטפא כבהא – דצמבר 2006

פרסומים מיוחדים

- "אין עם מי לדבר": מבט ביקורתי על הקשר פוליטיקה-תקשורת עורך: יחזקאל רחמים – יולי 2005
- "קשה אך יציב": התקשורת, הרופאים ומחלות מנהיגים עורך: יחזקאל רחמים – יולי 2006